

### Список використаних джерел

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. / А. П. Закалюк. - К. : Видавничий Дім Ін Юре, 2007. - Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. - 424 с.
2. Кримінологічна віктимологія : навч. посіб. / С. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі. - Київ : Атіка, 2006. - 352 с.
3. Алимов С.Б., Антонов-Романовский Г.В., Резник Г.И. Насильственная преступность в сферах быта и досуга (проблемы криминологической типологии) // Вопросы борьбы с преступностью. - М., 1980. - Вып. 3. - С. 12-22.
4. Алимов С.Б. Ситуация совершения преступления и криминологическое значение: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.0. 08. - М.: Академия МВД СССР, 1971. - 21 с.

Джужа А.О., заступник начальника  
відділу Генеральної прокуратури України,  
кандидат юридичних наук

### ВІКТИМІЗАЦІЯ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Наукова громадськість останнім часом все інтенсивніше досліджує питання так званої колективної віктимізації, тобто процесу перетворення на жертву злочинних посягань не тільки конкретної особи, а й представників окремих соціальних груп чи верств населення, зокрема, за належністю до расової групи, національності, професії, ставлення до релігії тощо [1-2].

Деякі віктимологічні дослідження стосуються і проблем, пов'язаних із жертвами тероризму, геноциду та інших міжнародних кримінальних злочинів [3, с. 74].

Складний перехід від ролі потенційної жертви до реальної, від латентної до явної, від другорядної до центральної, від епізодичної до стійкої, тощо. При цьому фактор жертва нерідко сам віктимогенний і криміногенний одночасно.

Поєднання злочинця і жертви в одній і тій же особі - явище, яке реально відображає деякі сторони протиріч кримінальної дійсності і враховується у змісті правових норм.

За даними зарубіжних досліджень [4, с. 219], із 74 опитаних злочинців 61 - до вчинення ними злочинів у різний час були в ролі потерпілого. Із 174 злочинних посягань, що були вчинені проти них, предметом судового розгляду стало всього - 15. Почуття образи і прагнення помсти за відчуття страждання досить стійко закріпились у свідомості опитуваних.

Можна відмітити, що уразливість традиційно віктимологічних груп (жінки, неповнолітні, особи похилого віку, безпритульні тощо) зберігається в умовах кардинальної трансформації соціуму, при цьому ступінь віктимогенності зростає. Головними факторами тут є процеси втрати особою своєї соціальної ідентичності, що стимулюються глобалізацією, процесами крайньої індивідуалізації, що межує з десоціалізацією, девальвацією морально-правових, передусім загальносоціальних цінностей.

До підвищення віктимізації приводять не тільки біопсихосоціальні обставини, але й стиль життя, під яким розуміється - щоденні робочі будні, ведення домашнього господарства, навчання та захоплення (схильності).

Деякі громадяни є підвищено віктимні, у зв'язку із володінням і розпорядженням власними матеріальними цінностями, а деякі в міру своєї соціальної ізоляції (самотність, холостяцький стиль життя). Близькість і співіснування із злочинним оточенням в кінці кінців створює сприятливі умови для віктимізації.

Актуальним, на наш погляд, є питання так званої моделі масово-інформаційної віктимізації, зокрема такі її різновиди, як:

а) ураження жертви - шкідливий вплив на конкретну особу, коли особа, яка заподіює шкоду (злочинне посягання) з використанням ЗМІ як інституту вчинення злочину (образ, наклеп, тощо);

б) заманювання жертви - залучення жертви в біопсихосоціальні відносини із злочинцем (ефект завідомо неправдивої інформації, яку надавали в ЗМІ шахраї з метою залучення грошових коштів вкладників, обіцяючи людям величезні відсотки);

в) самонаведення жертви - засновано на відомій в соціальній психології теорії масових комунікацій, що має дисфункціональний ефект інформаційного впливу - ефект

бумеранга - опублікування об'яв потенційними жертвами, які спонукають потенційного злочинця на вчинення злочину;

г) стимуляція злочинця - підвищення ступеня кримінальної ураженості потенційної жертви опосередкованим впливом - через свого роду підказку, що міститься у публікації, якою користується злочинець (так званий ефект підказки або провокування злочинця має місце й в моделі - самонаведення);

д) стимуляція жертви - здійснює вплив на невизначене коло осіб - заманювання жертви, стимулювання суб'єктивної сторони віктимізації завдяки надання інформації щодо сексуальних послуг, стосунків, привабливих еротичних реклам, тощо;

е) двостороння стимуляція - вплив на суб'єктивну і об'єктивну сторону віктимізації (може стимулювати в одному випадку жертву, в іншому злочинця, а також обох разом узятих);

ж) нейтралізація жертви - шкідливий вплив на суб'єкта масової інформації здійснюється різними методами:

- перешкоджання небажаному витоку масової інформації або, в цілому, нейтралізація небажаної для злочинця інформації;

- завдяки шантажу, компрометації, залякування, насильницьких дій;

- зворотного у відповідь, але неадекватного впливу, обумовленого ініціативною поведінкою жертви - суб'єкта масової інформації під час ведення інформаційних війн, боротьба за засоби масової інформації як зброю ідеологічного впливу.

Складність цієї моделі обумовлює і складний характер віктимологічної профілактики цього напрямку діяльності, в даному випадку жертва потребує не стільки захисту словом з боку засобів масової інформації, скільки захисту силами та засобами правоохоронних органів щодо забезпечення безпеки, охорони потенційних жертв [5, с. 164-180].

На підставі вищезазначеного, можна зробити попередній висновок, що заходи девіктимізації населення та віктимологічна безпека повинні супроводжуватися спеціалізацією і конкретизацією віктимологічної профілактики, яка орієнтована на різні соціальні прошарки (етнічні, релігійні і територіальні громади) населення, регіону в цілому.

А сама віктимна безпека передбачає охорону суспільства так і особи від кримінальних загроз, віктимізації та її проявів, а

також сприйняття громадськістю та її членами потенційного рівня своєї захищеності.

#### Список використаних джерел

1. Ривман Д. В. Криминальная виктимология / Д. В. Ривман. - СПб. : Питер, 2002. - 304 с.
2. Франк Л. В. Виктимология и виктимность : учеб. пособие / Л. В. Франк. - Душанбе, 1972.
3. Кримінологічна віктимологія: Навч. посібник / Моїсєєв Є.М., Джужа О.М., Василевич В.В. та ін.; За заг. ред. проф. О.М. Джужі. - К.: Атіка, 2006. - 352 с. - С. 74.
4. Schnaider H. Viktimologie. Wissenschaftvom, Vebrechensopfer, Tübingen, 1975. - P. 219.
5. Горшенков Г.Н. Криминология массовых коммуникаций: Научно-учебное издание. - Нижний Новгород: Изд-во Нижегородский государственный университет им. Н.И. Лобачевского, 2003. - С. 164-180.